

- 2 Зарубаева Е.Ю. Правопонимание и правосознание как элементы правовой культуры: общее и особенное // История государства и права. - 2018. - № 10. - С. 15-21.
- 3 Сидорова Т.А. Содержание этического нигилизма в современном обществе // Вестник НГУЭУ. - 2009. - № 1. - С. 195-204.
- 4 Белкин В.В. Проблема правового нигилизма в современной науке // Новые идеи в философии. - 2015. - № 2 (23). - С. 58-64.
- 5 Матузов Н. И. Правовой нигилизм и правовой идеализм как две стороны «одной медали» // Правоведение. – 1994. – № 2. Қолжетімділік тәртібі: <http://www.law.edu.ru>
6. Профилактика правового нигилизма Казахского общества путем правового воспитания несовершеннолетних. – Қолжетімділік тәртібі: <https://www.zakon.kz/-profilaktika-pravovogo-nigilizma.html>

Жауқарбекова А., Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, экономика факультеті, ФН-31к-21, студент
(Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Акбаев Е.Т.)

«ДАМУ БАНКІ» АҚ-НЫҢ НЕСИЕЛІК ПОРТФЕЛІН ТАЛДАУ

Әрбір коммерциялық банк несиелік портфелін қалыптастырумен айналысады. Несиелік портфелінің құрылымы несиелік мекемесінің клиенттеріне берілетін барлық несиелердің жиынтығы болып табылады [1].

«Қазақстанның Даму Банкі туралы» Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 25 сәуірдегі No178-II Заңына сәйкес Даму Банкі қызметінің мақсаттары:

- мемлекеттік инвестициялық қызметтің тиімділігін арттыру және жетілдіру; - өндірістік инфрақұрылымды және өңдеу өнеркәсібін дамыту;
- ел экономикасына сыртқы және ішкі инвестицияларды тартуға жәрдемдесу.

Қазақстанның Даму Банкінің негізгі міндеті ұзақ мерзімді және орта мерзімді төмен пайыздық несиелерді, оның ішінде экспорттық несиелерді беру жолымен, сондай-ақ басқа несиелік институттар беретін қарыздар мен несиелер бойынша кепілдік міндеттемелерді беру жолымен жеке сектор мен мемлекеттің бастамаларын (инфрақұрылымдық жобалар бөлігінде) қаржылық қолдау болып табылады.

Даму Банкі өңдеу өнеркәсібі мен инфрақұрылымдағы ірі жобаларды несиелеуде үдемелі өсуді көрсетіп отыр. Мәселен, 2013 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңде Даму Банкінің несиелік портфелі 379 млрд теңгеден 1 971 млрд теңгеге дейін өсті (өсім 420% - ға), қарыздар мен кепілдіктердің жалпы сомасы шамамен 2 329 млрд теңгеге 103 мәміле мақұлданды, несиелік қаражатты игеру көлемі 3 019 млрд теңгені құрады (1 сурет).

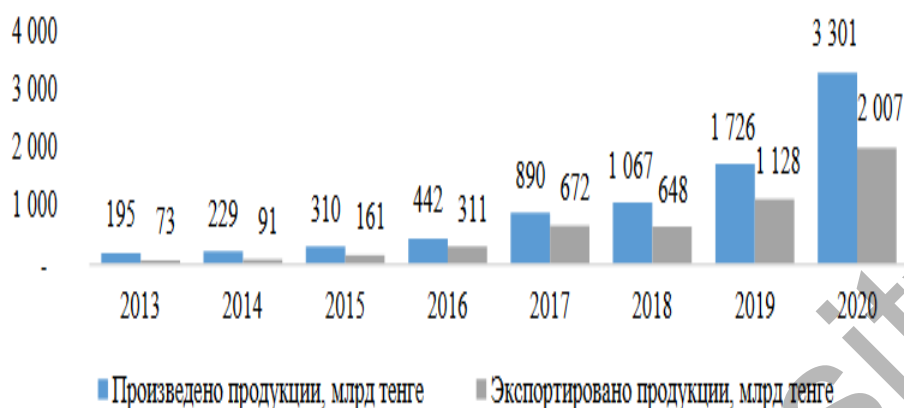
1-сурет Қазақстан Республикасының экономикасын қаржыландыру серпіні.

Дерек көзі: «Қазақстанның Даму Банкі» АҚ-ның 2014-2023 жылдарға арналған Даму стратегиясы.

Аталған кезеңде Даму банкінің көмегімен 46 инвестициялық жоба бойынша жалпы сомасы 2 341 млрд теңгеге жуық жаңа және жаңғыртылған өндірістік қуаттарды іске қосу жүзеге асырылды, оның шеңберінде 11 211-ден астам жаңа тұрақты жұмыс орындарын құру қамтамасыз етілді.

Қазақстан Республикасының 2003-2015 жылдарға арналған индустриялық-инновациялық даму Стратегиясын қабылдаған кезде және банкті мемлекеттік даму институттары жүйесіне енгізу банктің инвестициялық басымдықтарын нақтылауға әкелді. Банк инвестициялық жобаларды, экспорттық операцияларды несиелеу, агенттік жобаларға қызмет көрсету портфелін серпінді түрде ұлғайтуда.

2020 жылдың қорытындысы бойынша жобалық қуаттарды енгізу және кәсіпорындардың экспорттық операцияларды іске асыруы есебінен Даму Банкінің қаржылық қолдауымен өндірілген өнім көлемі 3 301 млрд теңгеге жетті, оның ішінде жалпы сомасы 2 007 млрд теңгеден астам өнім экспорты ынталандырылды (2 сурет).

2-сурет Даму Банкінің қаржылық қолдауымен іске асырылған жобалар шеңберінде кәсіпорындардың өнім шығаруы мен экспортының жыл сайынғы көлемі.

Дерек көзі: «Қазақстанның Даму Банкі» АҚ-ның 2014-2023 жылдарға арналған Даму стратегиясы.

Жоғарыда көрсетілген көрсеткіштерге қол жеткізу Қазақстан Республикасының Үкіметі мен жалғыз акционер тарапынан жан-жақты және уақтылы қолдауға, сондай-ақ Даму Банкінің мемлекеттік бағдарламаларды іске асыруға белсенді қатысуына байланысты.

2020 жылдың қорытындысы бойынша клиенттерге берілген қарыздардың жалпы балансының салалық құрылымы негізінен өңдеу өнеркәсібіндегі жобалармен ұсынылған.

Салалар бөлінісінде Даму Банкі портфелінің ең үлкен үлесін мұнай өңдеу өнімдерін өндіру (29,9%), металлургия өнеркәсібі (17,1%), тау-кен өндіру өнеркәсібі (15,2%) және электрмен жабдықтау, газ, бу беру және ауа баптау (12,0%) салаларындағы жобалар алады. Сондай-ақ көлік және қоймалау (5,7%), машина жасау (4,8%), тұру және тамақтану қызметтері (4,0%), Ақпарат және байланыс (3,4%), химия өнеркәсібі (2,9%), тамақ өнімдерін өндіру (2,2%), өнер, ойын-сауық және демалыс (1,5%) салаларында жобалар бар және құрылыс материалдарын өндіру (1,4%).

Тұтастай алғанда, Даму Банкінің несиелік портфеліндегі инфрақұрылымдық жобалардың үлесі шетелдік даму банктерімен салыстырғанда 25 шамалы (27,1%) екенін атап өткен жөн. Мысалы, Қытай даму банкінің (CDB), Бразилия даму банкінің (BNDES) және Польша Даму Банкінің (Bgg) несиелік портфеліндегі инфрақұрылымдық жобалардың үлесі 2020 жылдың қорытындысы бойынша тиісінше 76,2%, 55,0% және 36,3% құрады.

Сондай-ақ, банктің несиелік портфеліне жаңартылатын энергия саласындағы жасыл жобалар кіретінін атап өткен жөн. 2017 жылдан бастап 2021 жылдың бірінші жартыжылдығы аралығында Даму Банкі жалпы құны 142,7 млрд теңгені құрайтын жаңартылатын энергия саласындағы 5 жобаны қаржыландырды, оның ішінде: қуаты 50 МВт-тан «Астана EXPO-2017» жел электр станциясының құрылысы, қуаты 20 МВт тұратын «Жылға» фотовольтаикалық электр станциясының құрылысы, қуаты 24,9 МВт тұратын Шығыс Қазақстан облысындағы Тургусун жел электр станциясының құрылысы және Алматы облысындағы қуаты 50 МВт тұратын күн электр станциясының құрылысы. Көрсетілген кезеңде Даму Банкі қаржыландырудың жалпы көлемі 75,4 млрд теңгені құрады. Даму Банкінің қатысуымен іске асырылған жаңартылатын энергия объектілерінің жиынтық құрылған қуаты 2020 жылдың қорытындысы бойынша 294, 9 МВт (жинақтаушы құрады).

Көрсетілген мақсат мынадай міндеттерді орындау есебінен іске асырылатын болады:

1. Несиелеу шарттарының икемділігін арттыру, клиенттің жеке қажеттіліктерін есепке алу есебінен төлемге қабілетті қарыз алушылардың барынша көп саны үшін кредиттердің қолжетімділігін қамтамасыз ету. Несие беру кезінде кеңес беруге және қосымша қызметтер көрсетуге ерекше назар аударыңыз.

2. Жеке тұлғаларға несиелік портфельдегі несиелер үлесін ұлғайту. Ол үшін жеке тұлғаларға несие беру саласындағы негізгі міндеттер мыналар болып табылады:

- жеке тұлғаларға несие беру нарығында қол жеткізілген позицияларды сақтау;

- мерзімі өткен берешек көлемін азайту, несиелік тәуекелдерді азайту және халыққа несие беру портфелінің сапасын жақсарту бойынша іс-шаралар өткізу.

3. халыққа көрсетілетін қызметтер көлемін кеңейту, халыққа несие беру нарығындағы банктің үлесін 10-12% - ға дейін арттыру.

1. Қазақстан Республикасындағы «Банктер және банк қызметі» туралы Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 31 тамыздағы N 2444 Заңы.
2. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі туралы Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 30 наурыздағы N 2155 Заңы.
6. Белотелова Н.П., Белотелова Ж.С. Деньги, кредит, банки: Учебник. – М.: Дашков и К, 2009.
7. Қазақстан Республикасы Ұлттық банкінің ресми сайты www.nationalbank.kz

Косдаулетова А.М., Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, заң факультеті, М2-Ю-23-1к тобы, магистрант
(*Ғылыми жетекшісі – PhD, Ботагарин Р.Б.*)

АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫНЫҢ ЖАЛПЫҒА БІРДЕЙ ДЕКЛАРАЦИЯСЫНЫҢ РӨЛІ ЖӘНЕ МАҢЫЗЫ

Әлем елдері 1948 жылдан бері әр 10-желтоқсан күні адам құқықтары күнін атап өтіп келе жатқанына 2023-жылы 75 жыл болды. Бұл күн екінші дүниежүзілік соғыс аяқталғаннан кейін Адам құқықтары жөніндегі декларацияның қабылданған күні. Адам құқықтары мен бостандықтарының негізін қамтыған бұл тарихы құнды құжат әлі күнге дейін адамзаттың қол жеткізген баға жетпес құнды құжаттарының бірі. Адам құқықтары жөніндегі жалпыға бірдей декларацияның негізгі идеясы мен ережелері бүгінгі күні көптеген демократиялық, құқықтық мемлекеттердің негізгі құқықтық актілерінде маңызды орында келе жатыр.

Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет деп, ал өзінің ең қымбат қазынасы ретінде - адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтарын жариялайды [1]. Яғни, Қазақстан Республикасы өзінің Конституциясында аталған ұстанымды бекіте отырып, жалпыға бірдей адам құқықтары декларациясының ұсынымдарын өзінің басты қағидасы ретінде орнатты деп айтсақ та болады.

Адамның құқықтары мен бостандықтары - мемлекеттің сарқылмас қазынасы болып табылады. Халықаралық құқықтың саласы, негізгі азаматтық, саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар мен адам бостандығын қалыптастыратын нормалардың жиынтығын және жеке құқықтар мен бостандықтардың дұрыс орындалуын көздейтін құқықтық ұйымдастыру тетіктерінің жалпы мағынасын адам құқықтары құрайды. Адам құқықтары-бұл кез-келген адамзат баласының өмірге деген еркіндігі мен тәуелсіздігін танытатын, қарапайым тілмен атқанда жай ғана адам болып туылып, танылуының бірден-бір көрінісі.

Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтары конституциялық құқықтың маңызды институты болып табылады. Бостандықтың ең ұтымды анықтамаларының бірі Е.А. Лукашева: "жалпы әлеуметтік мағынада бостандық-бұл адамның өз қалауы бойынша әрекет ету мүмкіндігімен сипатталатын жағдайы. Бұл мағынада бостандық-бұл табиғи күйдегі, шектеусіз және ресми-занды конвенциялармен шектелмеген құқық, яғни, заңды құжаттың мәтінінде көрсетілмеген. Бұл нақты нысандағы құқық [2, б. 125]. Оларды ешбір мемлекет бермейді. Жалпы адам құқықтары азаматтығына, жынысына, ұлттық немесе этникалық тегіне, түсіне, дініне, тіліне немесе кез келген басқа белгілеріне қарамастан әрқайсымыздың ажырамас құқықтарымыз болып табылады. Оларға өмір сүру құқығын қоса алғанда, негізгі құқықтар да, біздің өмірімізді лайықты ететін құқықтар, соның ішінде тамақтану, білім беру, еңбек, денсаулық және бостандық құқығы кіреді.

Жалпыға белгілі адам құқықтарының 5 түрі бар [2, б. 214]:

жеке (азаматтық);

мәдени;

саяси;

әлеуметтік;

экономикалық.

Адамның жеке құқықтары оның өмір сүруін және қорғалуын қамтамасыз етеді мемлекеттік озбырлық (өмірге, бостандыққа, жеке басына қол сұғылмаушылық құқығы).

Мәдени құқықтар рухани даму мен өзін-өзі жүзеге асыруды қамтамасыз етеді (құқық мәдениеттің жетістіктерін пайдалану).

Саяси құқықтар азаматтардың елдің саяси өміріне қатысуын қамтамасыз етеді (сайлау және сайлану құқығы).

Әлеуметтік құқықтар әл-ауқат пен лайықты өмір сүру деңгейін қамтамасыз етеді (құқық еңбек, демалу, медициналық қызмет көрсету).

Экономикалық құқықтар тұтыну заттарына еркін билік етуді қамтамасыз етеді экономикалық қызметтің негізгі факторлары: өндіріс және жұмысшы күш жағдайлары.

Қазіргі уақытта көптеген адамдар басқа адамдардың да құқықтары бар екенін және оларды осы құқықтардан айыруға болмайтынын кейде ұмытып жатады. Адам құқықтарының негізгі бұзылуы-бұл адам өміріне қастандық жасау. Өмір сүру құқығының ең қорқынышты бұзылуы-жаппай кісі өлтіру, аштық және геноцид. Геноцид әдетте бір этникалық, нәсілдік немесе діни топты әдейі құрту деп түсініледі. Топ